

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: ВІД ІСТОРИЧНИХ ОСНОВ ДО СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

КОВАЛЕНКО Р. І. - к.ю.н. асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 346.3

DOI 10.32782/EP.2023.4.42

Стаття присвячена аналізу еволюції поняття безпеки в контексті глобальних змін та сучасних викликів. Автор досліджує, як поняття безпеки трансформувалося протягом історії – від базового фізичного захисту в античні та середньовічні часи до багатогранного і комплексного явища, яке охоплює сучасні економічні, політичні, соціальні, екологічні та технологічні аспекти. Особлива увага приділяється впливу глобалізації, технологічного прогресу та зростаючої взаємозалежності між державами на формування нових загроз, таких як кібератаки, гібридні війни, транснаціональний тероризм і кліматичні зміни.

У статті підкреслюється, що традиційні підходи до безпеки, зосереджені на військовій силі та фізичному захисті, вже не є достатніми для ефективного реагування на сучасні загрози, які часто виходять за межі національних кордонів і потребують міждисциплінарного підходу та міжнародної співпраці. Сьогодні безпека повинна охоплювати не тільки фізичний захист, але й інтегруватися у всі сфери суспільного життя, враховуючи соціальну, економічну, екологічну та інформаційну безпеку.

Автор розглядає історичний розвиток концепції безпеки, починаючи з античних часів, коли безпека асоціювалася з військовою могутністю та захистом державних кордонів, до середньовіччя, коли безпека набувала релігійного виміру під впливом християнської церкви. Важливу роль у середньовіччі відіграла соціальна та правова безпека, що забезпечувалася через васальні угоди та ієрархічні структури. У

сучасному світі безпека розглядається як глобальне явище, яке потребує системного підходу та стратегічного планування для запобігання кризам та підтримання стабільності.

Стаття підкреслює важливість переосмислення традиційних підходів до безпеки в умовах нових глобальних викликів, таких як кіберзагрози та кліматичні зміни. Автор зазначає, що безпека в сучасному розумінні вимагає проактивних стратегій управління ризиками та широкої міжнародної кооперації для забезпечення стабільності та захисту на всіх рівнях – від окремих осіб до глобальних спільнот.

Ключові слова: безпека, глобалізація, технологічний прогрес, соціальна безпека, економічна безпека, політична безпека, кліматичні зміни, міждисциплінарний підхід, управління ризиками.

Вступ

В умовах стрімких змін у сучасному світі дослідження поняття безпеки набуває особливої актуальності. Глобалізація, розвиток технологій та зростаюча взаємозалежність між державами й суспільствами створюють нові виклики, що потребують адекватної оцінки та реакції. Традиційні підходи до безпеки, зосереджені на фізичному захисті та військовій могутності, більше не можуть повною мірою відповідати сучасним загрозам, які виходять за межі національних кордонів. Сьогоднішні загрози мають більш комплексний характер і включають кібератаки, гібридні війни, транснаціональний тероризм і кліматичні зміни. Ці виклики

потребують переосмислення концепції безпеки та розробки нових підходів до її забезпечення. Необхідно зважати на те, що багато сучасних загроз мають глобальний характер і впливають на всі рівні суспільства, від окремих осіб до державних інституцій. Дослідження сучасної безпеки є не лише академічним завданням, але й необхідністю для розробки ефективних стратегій управління ризиками, запобігання кризовим ситуаціям та забезпечення стабільності в умовах невизначеності.

Основна частина

Аналізуючи, поняття «безпека» має глибокі історичні корені, еволюціонуючи від базової фізичної захищеності в ранніх суспільствах до складних сучасних концепцій, які охоплюють економічні, політичні, гуманітарні та екологічні аспекти. З розвитком технологій і зміною соціально-економічних умов, безпека стала відповіддю на нові глобальні виклики, такі як кібератаки та кліматичні зміни. Це свідчить про її постійну адаптацію та важливість у забезпеченні стабільності в різних сферах людського життя.

Концепція безпеки протягом історії постійно змінювалася, відображаючи специфіку кожної епохи та викликів, з якими стикалися суспільства. Стародавні цивілізації розробили власні підходи до управління небезпекою, які базувалися на страхах і конфліктах того часу. У різні періоди формувалися нові визначення безпеки, що відповідали панівним умовам. Сучасні наукові дослідження підтверджують, що концепція безпеки зазнала значних змін, ставши багатовимірною і охоплюючи нові аспекти життя та глобальні загрози [2, с. 335].

Найважливіше визначення стародавньої безпеки передбачало підтримання порядку, запобігання хаосу та анархії [2, с. 224]. У стародавні часи політична безпека тісно пов'язувалася із збереженням стабільного керівництва та уникненням війни чи перевороту. Одним із головних завдань безпеки було забезпечення виживання та функціональності міста. Міфи, як-от історія Пандори в інтерпретації Гесіода, підкреслюють важливість громадського порядку, який вважався ключовим елементом для захисту

суспільства від невизначених загроз та бід [3, с. 45]. Політичний хаос є небезпечним і за своєю суттю розширює проблеми безпеки. Без громадського порядку мешканці міста зазвичай змушені будувати соціальну інфраструктуру, необхідну для безпечного та стійкого життя.

Також слід зазначити, що значення безпеки в античні часи було також пов'язане з військовою захищеністю та збереженням державних кордонів. Держави зосереджували свої зусилля на захисті від зовнішніх загроз через укріплення фортець, розвиток армій та дипломатичних союзів [4]. Цей підхід до безпеки відрізняється від сучасних, більш комплексних і людинорозмірних концепцій, таких як людська безпека та екологічна безпека.

В античні часи безпека була зосереджена на державоцентричних поглядах, де основну роль відігравала захист територій та населення від зовнішніх загроз [5]. Держава виступала головним суб'єктом забезпечення безпеки, зосереджуючи свої зусилля на військовій силі та оборонних спорудах [6].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що концепція безпеки в стародавні часи формувалася в контексті різноманітних цивілізацій, які розробляли власні підходи до управління страхом і конфліктами. Історичне простеження розвитку поняття безпеки є ключовим для розуміння його сучасного значення. Найважливіші визначення безпеки відображали домінуючі практики та обставини різних епох, що призвело до значних змін у концептуалізації безпеки протягом історії.

В античності безпека передусім асоціювалася з підтриманням порядку, запобіганням хаосу та анархії, а також із захистом виживання та функціональності міст-держав.

У середньовічній Європі безпека асоціювалася із захистом святості та праведності. Церква використовувала латину для впливу в теології, праві, аналізі та церковних роботах. Латинські писання, поряд з іншими творами, керували християнською вірою, помітними догмами та церковними теологіями. Однак, оскільки латина зберегла писане койне для світського використання, місіонери та священники перекаляли релігій-

ну літературу на рідні мови для народного розповсюдження [7, с. 3]. Ці двомовні Біблії пропагували донести біблійні ідеї та підтверджували духовні реакції та різноманітність своїми перекладами, формуючи інтелектуальну історію середньовічного Заходу.

У середньовіччі безпека мала державоцентричний характер і зосереджувалася на захисті держави від зовнішніх загроз та підтриманні внутрішнього порядку. Військові конфлікти та загроза вторгнень спонукали до створення оборонних систем, таких як замки, фортеці та армії. Водночас зростала роль правової та соціальної безпеки, особливо для привілейованих верств суспільства, що забезпечувалося через ієрархічні васальні угоди та взаємні зобов'язання. Таким чином, безпека в цей період охоплювала військову та соціальну стабільність, підтримуючи порядок і захист аристократії та духовенства.

Соціальна безпека була тісно пов'язана з правовими структурами, юридичними нормами та судовою системою, яка регулювала права та обов'язки членів суспільства. Соціальні права, такі як права суддів, відігравали важливу роль у забезпеченні стабільності та довіри в суспільстві. Окрім правових аспектів, на соціальну безпеку впливали економічні та культурні фактори, які сприяли розвитку стабільних соціальних відносин. Правова і соціальна безпека формували фундамент суспільного порядку, підтримуючи взаємодію та довіру між різними верствами населення.

Безпека в середньовічній Європі мала складну, багатогранну структуру, що охоплювала духовні, соціальні, правові та військові аспекти. Ці елементи взаємодіяли для забезпечення стабільності та порядку в суспільстві. Духовна безпека відіграла ключову роль під впливом християнської церкви, яка визначала моральні й етичні норми, а також підтримувала єдність суспільства. Церква використовувала латинську мову для поширення теології, але також сприяла перекладу релігійних текстів на рідні мови для кращого розуміння народом. Державна безпека зосереджувалася на захисті від зовнішніх загроз і підтриманні внутрішнього порядку, що включало будівництво замків,

організацію армій і функціонування правових систем. Васальні угоди між сеньйорами та васалами гарантували соціальну і правову безпеку, створюючи ієрархічні відносини, які підтримували стабільність у суспільстві. Середньовічна безпека була державоцентричною і враховувала всі сфери життя, забезпечуючи стабільність, порядок і довіру серед різних верств населення.

У сучасному періоді безпека виходить за межі традиційної військової сфери та фокусується на державоцентричній концепції, що включає стратегічне планування для запобігання загрозам у різних сферах, таких як здоров'я, навколишнє середовище та культура [8, с. 3]. Ця концепція передбачає використання економічно ефективних і менш примусових методів, порівняно зі стандартною військовою логікою. Безпека в сучасному розумінні полягає у здатності держави ефективно керувати інституціями через формальні та неформальні правила, залучаючи як урядові, так і неурядові організації для забезпечення стабільності та захисту населення.

Також, слід звернути увагу на те, що у сучасну епоху безпека набула багатогранного значення, охоплюючи не лише військові, а й соціальні аспекти. Соціальна безпека стала важливою складовою, тісно пов'язаною з соціальними відносинами, які впливають на індивідуальне і колективне благополуччя. Глобалізація, технологічні зміни, кіберзагрози та кліматичні зміни ускладнюють традиційні підходи до безпеки, що вимагає нових підходів. Важливу роль у забезпеченні соціальної безпеки відіграють правові рамки, які регулюють взаємодії в суспільстві. Тому соціальні відносини та їх регулювання є фундаментом для забезпечення соціальної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів.

Історична еволюція концепції безпеки показує її розвиток від базового фізичного захисту до складного багатовимірного явища, що охоплює різні аспекти життя. У стародавні часи безпека асоціювалася з військовою силою та захистом міст-держав, у середньовіччі додався релігійний компонент із роллю церкви. Сучасна епоха розширила це поняття, включивши економічні, соціальні,

екологічні та технологічні аспекти. Таким чином, безпека нині розглядається як комплексне явище, що вимагає інтегрованих підходів і постійного переосмислення в умовах глобальних змін і нових викликів.

Сучасні підходи до безпеки є комплексними та багатогранними, охоплюючи різні аспекти життя, що виходять за межі традиційного військового захисту [9]. В умовах глобалізації та швидкого технологічного розвитку безпека включає фізичну, інформаційну, економічну, соціальну та екологічну складові. Використання системного аналізу та управління ризиками дозволяє прогнозувати загрози та підвищувати стійкість суспільств до криз. Міждисциплінарний підхід та колективні превентивні заходи, засновані на співпраці між державами та організаціями, допомагають запобігати конфліктам і адаптуватися до сучасних викликів [10]. Загалом, безпека стала невід'ємною частиною управління на всіх рівнях і вимагає інтеграції в усі сфери суспільного життя.

Висновок

Наведене дозволяє зрозуміти, що концепція безпеки пройшла значну еволюцію, трансформуючись від простого фізичного захисту до багатогранного і комплексного поняття, яке охоплює різні аспекти життя — від військової до соціальної, економічної, екологічної та інформаційної безпеки. Протягом історії кожна епоха вносила свої корективи в уявлення про безпеку, адаптуючи її під потреби і виклики часу. Якщо в стародавні часи та середньовіччі безпека була зосереджена на захисті державних кордонів і підтриманні внутрішнього порядку, то сучасний світ стикається з новими викликами, такими як глобалізація, кіберзагрози, кліматичні зміни та зростаюча взаємозалежність між державами.

Сучасні підходи до безпеки вимагають міждисциплінарного підходу і співпраці на міжнародному рівні для запобігання конфліктам і управління ризиками. Безпека стала інтегральною частиною всіх сфер діяльності суспільства і держав, що потребує проактивних стратегій і системного аналізу для адекватної реакції на сучасні загрози. Зміна глобального середовища безпеки, зо-

крема кіберзагрози та екологічні проблеми, вимагає переосмислення традиційних концепцій і розробки нових підходів до її забезпечення.

Література

1. Burgess M. A Discipline of Security: Little development of recent theory in critical security studies. *International Studies Review*. 2018. Vol. 20, No. 2. P. 335–358.
2. Renshon S. What do we know when we know “what Works” in international relations? *World Politics*. 2018. Vol. 70, No. 2. P. 224–261.
3. Thucydides. *The History of the Peloponnesian War* / Translated by R. Crawley. New York : Dover Publications, 2019. 464 p.
4. Гмиря, В., П. (2020) Проблеми функціонування ринку харчових продуктів у контексті забезпечення продовольчої безпеки України *Food Industry Economics*. № 1 Том 12 С. 13-19
5. Тимченко, Л., Кононенко, В., П. (2023) Стале фінансування та безпека у контексті політики ЄС. *Ірпінський юридичний часопис* №2 (9) 2022 р. С. 57-66
6. Сахно, В., Мурований, І., Онищук, В., Стельмашук, С., Вінцюк, М. До визначення стійкості руху автомобіля з причепом категорії o2 у гальмівному режимі сучасні технології в машинобудуванні та транспорті № 1 (22), 2024 р. С. 296-306
7. Goodbar L. L. *Appropriating Latin: The origins of Latin nullius and its medieval afterlife in its role in differential colonization*. Palgrave Communications. 2020. Vol. 6, No. 16. P. 1–9.
8. Smith D. R. *Art and politics: The history of the concept of security*. Millennium. 2016. Vol. 6, No. 1. P. 1-22.
9. Воловельська, І., В., Ветров, Е., Утемсинова, Ж. Економічна безпека підприємства: сучасні методи управління *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 83 2023 р. С. 199-205
10. Єракова, Л., Примасюк, В., Левінська, К. Сучасні підходи до організації занять outdoor activity з особами зрілого віку *Теорія і методика фізичного виховання і спорту* № 2 2023 р. С. 48-52

SUMMARY

Article focuses on analyzing the evolution of the concept of security in the context of global changes and modern challenges. The author explores how the concept of security has transformed throughout history – from basic physical protection in ancient and medieval times to a multifaceted and complex phenomenon that encompasses modern economic, political, social, ecological, and technological aspects. Particular attention is paid to the impact of globalization, technological progress, and the growing interdependence between states on the formation of new threats, such as cyberattacks, hybrid wars, transnational terrorism, and climate change.

The article emphasizes that traditional approaches to security, focused on military strength and physical protection, are no longer sufficient to effectively respond to modern threats, which often transcend national borders and require interdisciplinary approaches and international cooperation. Today, security must encompass not only physical protection but also integrate into all spheres of public life, including social, economic, environmental, and informational security.

The author reviews the historical development of the concept of security, starting from ancient times, when security was associated with military power and protection of state borders, to the Middle Ages, when security took on a religious dimension under the influence of the Christian church. In the Middle Ages, social and legal security played an important role, ensured through vassal agreements and hierarchical structures. In the modern world, security is viewed as a global phenomenon that requires a systematic approach and strategic planning to prevent crises and maintain stability.

The article highlights the importance of rethinking traditional approaches to security in the context of new global challenges, such as cyber threats and climate change. The author notes that security in the modern understanding requires proactive risk management strategies and broad international cooperation to ensure stability and protection at all levels – from individuals to global communities.

Keywords: security, globalization, technological progress, social security, economic security, political security, climate change, interdisciplinary approach, risk management.